

Назаренко Т. Г.,
д-р пед. наук, професор,
завідувачка відділом навчання
географії та економіки
Інституту педагогіки НАПН України

САМОСТІЙНА РОБОТА З ГЕОГРАФІЇ ЯК ВИД НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Реформа освітньої системи в Україні окреслює суттєве зростання частки самостійності учня під час навчання. Формування навичок до самостійної роботи – це необхідна умова вправності учнів. В зв'язку з цим постає питання щодо узагальнення та оновлення сучасного діапазону багатоманітних форм самостійної роботи з урахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду, адже адаптована до вікових ознак самостійна робота учнів поволі має стати однією з вирішальних форм організації навчання на уроках географії в закладах загальної середньої освіти України. Для того, щоб сформувати вміння самостійної роботи у процесі педагогічної взаємодії, варто навчити учнів працювати самостійно, окресливши їм вирішальні аспекти самостійності.

Учитель географії потребує дидактико-методичних порад щодо організації навчальної діяльності, як спрямована на формування вмінь самостійної роботи учнів. Готуючись до уроків різних типів та створюючи завдання для домашньої роботи, вчитель в першу чергу аналізує резерви методичного апарату підручника. Практика демонструє, що дійовим є процес нестандартних уроків, впровадження в них прийомів активізації самостійної роботи, мотивація до навчання, застосування активних форм та методів роботи як з підручником, так і з різними джерелами інформації, в тому числі й з цифровими навчальними виданнями та електронними гаджетами [3, с. 150].

В різні роки проблему самостійної роботи досліджували: Ф. Дістервег, Я. Коменський, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. Наукові дослідження даної педагогічної проблеми мають продовження у працях вітчизняних і зарубіжних дослідників: А. Алексюка, Ю. Бабанського, В. Буряка, М. Данилова, Л. Добраєва, Д. Ельконіна, Г. Костюка, Л. Кондрашової, І. Лернера, М. Махмутова, В. Онищука, М. Откаленка, О. Пометун, О. Савченко, М. Скаткіна, Є. Шиянова, Г. Щукіна та інших.

Психологічні аспекти самостійної роботи висвітлено в працях: Л. Божович, Л. Виготського, І. Гальперіна, І. Зимньої, О. Леонтєва, І. Менчинської, С. Рубінштейна та ін.

Питанням самостійної роботи учнів у географічній освіті висвітлювали: І. Барінова, М. Братко, Л. Вішнікіна, І. Душина, Л. Зеленська, С. Кобернік,

В. Коринська, В. Корнеєв, Н. Кріт, О. Крилова, М. Криловець, Л. Круглик, Г. Ламекіна, О. Надтока, Т. Назаренко, М. Откаленко, Л. Покась, А. Сиротенко, Л. Тименко, О. Топузов, Б. Чернов та ін.

Науково-методичні джерела афішують активне вивчення методу навчання «самостійна робота», але недостатність спеціальних досліджень, переконують в актуальності досліджуваної проблеми щодо формування самостійних навичок роботи в учнів закладів загальної середньої освіти.

В методиці навчання географії виникли розбіжності між нинішніми викликами до формування індивідуума нової генерації та браком в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти моделі формування вмінь та навичок до самостійної роботи. Між вимогами освітньої програми з географії щодо формування конкурентоспроможної особистості, придатної незалежно брати відповідальність, підсумовувати здобуті знання та відсутністю методики формування вмінь самостійної роботи здобувачів освіти. Між традиційним змістом, формами і методами навчання з географії та попитом у новітніх логічних опрацьовуваннях, які б сприяли формуванню вмінь та навичок самостійної роботи учнів.

Отже, самостійна робота учнів – це вид навчальної діяльності під час якої здобувачі освіти самостійно виконують персональні, колективні та інші завдання, які їм надає вчитель.

Існує класифікація самостійних робіт з географії за джерелами та компонентами знань. За джерелами знань класифікують такі самостійні роботи: з географічними картами: атласом, контурними, настінними тощо; з підручником географії; роздатковим наочним матеріалом; з посібниками; з цифровим гаджетами; додатковою літературою; одночасним використанням різних джерел знань. Самостійні роботи можна систематизувати і за компонентами знань, спрямованими на формування загальних наукових понять, на знання географічних законів, фактів, географічних закономірностей, формування прийомів навчальної діяльності [2, с. 47].

Сергій Кобернік згрупував наявні типи завдань для самостійної роботи, що виконуватимуться учнями на уроках географії в закладі загальної середньої освіти за напрямками залежно від пріоритетної дидактичної мети, а саме: оволодіння теоретичними знаннями; активізація пізнавальної діяльності; осмислення наявних причинно-наслідкових зв'язків та залежностей; закріплення набутих знань та формування вмінь і навичок застосування; відповідальність за прийняття самостійних рішень [1, с. 88].

В своїй праці «Загальна методика навчання географії» автори О. Топузов, Л. Вішнікіна та В. Самойленко вирізняють такі види організації освітньої діяльності: ініціувальну (діяльність учнів є самостійною досить умовно) – початкова організація і накопичення досвіду самостійної роботи учнів на уроках, що відбувається за участі вчителя та проявляється в організації та корекції їх діяльності; само організаційну – у якій вчитель не втручається, а тільки орієнтує самостійну діяльність учнів за допомогою вказівок; завершально-контрольну – вчитель опосередковано веде самостійну роботу учнів та контролює її результати [4, с. 62].

Аналіз наукових джерел сформував стійке бачення, що самостійна робота як вид навчальної діяльності потребує певних методичних рекомендацій щодо її проведення як з боку вчителя, так і з боку учня. Багатоманітність цього питання визначає й різноманітність підходів до трактування самого поняття «самостійна робота» у взаємовідношеннях з ближніми поняттями: «самостійна діяльність», «самостійність», «самоосвіта». Ми, в своїх подальших педагогічних розвідках будемо послуговуватися таким визначенням: «самостійна робота» – це вид освітньо-навчальної та пізнавальної діяльності, який відбувається за опосередкованим керуванням та контролем вчителя, під час якого учні застосовують, розвивають та об'єктивують знання, уміння, навички, особні якості та ключові і предметні компетентності.

Список використаних джерел

1. Кобернік С. Г. Науково-методичні засади географічної освіти в основній школі: монографія. К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. 345 с.
2. Корнеєв В. П. Технології в навчанні географії. Харків: Вид. група «Основа», 2004. 112 с.
3. Кріт Н. В. Нетрадиційний підхід до використання підручника з географії у формуванні вмінь самостійної роботи учнів 6-8 класів. Збірник наукових праць «Педагогічні науки» Херсонського державного університету. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2016. Том 1. С. 145-151.
4. Топузов О. М., Вішнікіна Л. П., Самойленко В. М. Загальна методика навчання географії: підручник. К.: ДНВП «Картографія», 2012. 512 с.